

Semiotika i bajke

Pleško, Nives

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:795639>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Nives Pleško

SEMIOTIKA I BAJKE

Završni rad

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

Nives Pleško

Semiotika i bajke

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Danijel Labaš

Zagreb, 2021.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. SEMIOTIKA KAO ZNANOST	2
2.1. ZNAKOVI I KODOVI.....	3
2.1.1 DENOTACIJA I KONOTACIJA	4
3. BAJKE I NJIHOVO PORIJEKLO	5
3.1. TUMAČENJE NAJČEŠĆIH MOTIVA U BAJKAMA.....	6
4. SEMIOTIČKA ANALIZA BAJKE	9
4.1. SNJEGULJICA	9
4.2. MALA SIRENA.....	10
4.3. KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU	11
5. ZAKLJUČAK	13
6. BIBLIOGRAFIJA	14

SAŽETAK

Ovaj završni rad obrađuje temu bajki koje su analizirane pomoću sustava znakova i simbola koje proučava semiotika, znanost koja se bavi proučavanjem različitih znakovnih sustava koji nas okružuju. U ovom radu objasnit će se neki od čestih zajedničkih simbola u bajkama kao što su zla maćeha, pomoćnici i neprijatelji, što je pokretač priče i objasnit će se motivi i značenje glavnog junaka. Na konkretnim primjerima bajki *Snjeguljica*, *Mala sirena* i *Kako je Potjeh tražio istinu* objasnit će se znakovi i simboli koji se pojavljuju u tim bajkama u kontekstu samih bajki.

Ključne riječi: semiotika, znak, simbol, kod, konotativno značenje, denotativno značenje, bajka

1. UVOD

„Knjige nisu pisane da bi se u njih vjerovalo nego da se preispituju. Kada mislimo o knjizi, ne trebamo se pitati o čemu govori, nego što to znači“ (Eco, 2004: 299) rekao je Umberto Eco, stoga će u ovom završnom radu fokus biti na simbolima i znakovima u bajkama, koje ćemo analizirati uz pomoć znanosti koja se bavi proučavanjem različitih znakovnih sustava koji nas okružuju, to jest uz pomoć semiotike.

Ljudi su od početka vremena znakovima davali veliko značenje, kao samo jedan od dokaza možemo navesti paleolitičke crteže na zidovima spilja u kojima su prebivali praljudi. Prema paleoantropologinji Genevieve von Petzinger, ti znakovi na zidovima spilja su zapravo prvi pokušaji grafičke komunikacije među praljudima. Kao dokaz svojoj teoriji von Petzinger u svojem TED talku iz 2015. godine navodi da se u brojnim špiljama u Europi simboli ponavljaju, što može biti indikacija da su to jedni od najranijih komunikacijskih sustava u svijetu (https://www.ted.com/talks/genevieve_von_petzinger_why_are_these_32_symbols_found_in_ancient_caves_all_over_europe?language=hr). Unatoč velikom značenju koji su znakovi i simboli imali kroz ljudsku povijest, semiotika je procvat doživjela tek u posljednjih nekoliko desetljeća.

Semiotika se proširila na razne sfere, a jedna od njih je književnost. Semiotičko gledanje možemo prepoznati već u pitanju „*Što je pisac htio reći?*“ s kojim su se svi susreli na satovima hrvatskog jezika u školi. Ovaj rad fokusirat će se specifično na jedan dio književnosti, to jest na bajke. Bajke su nezaobilazan dio djetinjstva koje imaju velik broj pozitivnih učinaka na razvoj djeteta jer se u njima osim zanimljivog sadržaja koji je primjeren za djecu nalaze i korisne informacije i moralne poruke koje će potaknuti dječju maštu. No ovaj radi fokusiran je na simbole i znakove koji mogu lako promaknuti prosječnom čitatelju.

U prvom dijelu rada prikazat ćemo semiotiku kao znanost o znakovima uz posebnu pozornost na semiotiku književnih djela, a u drugom dijelu ćemo na temelju dostupne literature semiotičkim ključem analizirati bajke i protumačiti znakove i simbole koji se u njima nalaze i objasniti njihovo značenje.

2. SEMIOTIKA KAO ZNANOST

Kao što je navedeno u uvodu, semiotika je znanost koja proučava znakove, simbole i sisteme znakova. Prema Verici Dugandžić (1989), njezin razvoj je vezan za filozofiju, lingvistiku, logiku, estetiku i teoriju informacija (Dugandžić, 1989: 14), a njezini temelji leže na misaonim tradicijama antike i srednjeg vijeka. Samo ime semiotika korijene vuče iz grčke riječi *seme* koja znači onaj koji tumači znakove (Cobley, Jansz, 2006: 4). Miroslav Beker u svojem djelu *Semiotika književnosti* kao sinonim za semiotiku koristi riječ semiologija jer smatra da značenje riječi još jasnije definira znanost o znakovima jer semiologija u sebi sadrži riječ *logos* koju prevodimo kao znanost (Breker, 1991: 9). Ferdinand de Saussure koji se smatra utemeljiteljem semiotike i lingvistike kaže da je semiologija znanost koja ispituje život znakova unutar društva te je zato dio opće i društvene psihologije. Ipak, semiologija i semiotika nisu sinonimi jer prema Hrvatskoj enciklopediji semiologija se temelji na jezikoslovnim spoznajama dok semiotika u sebi sadrži elemente filozofije (Semiologija, 2012), no u današnje doba izraz semiotika će se često koristiti kao riječ koja obuhvaća oba pojma.

Semiotika je postala sastavni dio mnogih znanstvenih disciplina poput antropologije i sociologije zbog svog teorijskog i općenitog pristupa znakovnim sustavima (Semiologija, 2012). Semiotika nije samostalna akademska disciplina, već predstavlja niz studija iz umjetnosti, književnosti, lingvistike i antropologije. Zbog utjecaja De Saussurea i zbog toga što je lingvistika razvijenija nego semiotika, semiotika se u velikoj mjeri oslanja na lingvističke koncepte. Iz tog razloga su Roland Barthes i neki drugi semiotičari semiotiku vidjeli kao granu lingvistike, ali De Saussure je bio suprotnog mišljenja i smatra da je lingvistika grana semiotike (Burgin prema Chandler, 1994). Najveći dio semiotičkih istraživanja bavi se ljudima i njihovim odnosom prema jeziku i kulturi.

Semiotika obuhvaća tri grane: semantiku, pragmatiku i sintaksu (Dugandžić, 1989: 43-44). Semantika je grana lingvistike koja se bavi opisom značenja u jeziku. S aspekta semiotike, semantika proučava odnose znakova prema objektima na koje se i znakovi odnose. Pragmatika proučava odnos oznaka i onih koji se tim oznakama služe (koji od njih imaju koristi). Sintaksa je grana semiotike koja se bavi proučavanjem međusobnih odnosa znakova u mogućem sustavu znakova. Sintaksa je najbolja razvijena grana semiotike jer je kroz povijest istraživana kroz proučavanje jezičnih kombinacija u lingvistici. Sintaksa se ne bavi individualnim znakovima i njihovim svojstvima nego proučava njihove odnose s drugim

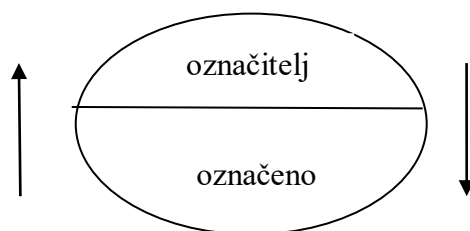
znakovima ili skupinom znakova. Znakove dijeli na tri vrste: univerzalne znakove, indeksne znakove i karakterizirajuće znakove (Dugandžić, 1989: 44).

Kao što je ranije navedeno, semiotika se bavi proučavanjem znakova, njihovom društvenom funkcijom, komunikacijom znakovima i njihovom proizvodnjom. Semiotika je važna za proučavanje književnosti jer književnost proučava jezik koji je primarni znakovni sustav u ljudskoj kulturi (Beker, 1991: 18).

2.1. ZNAKOVI I KODOVI

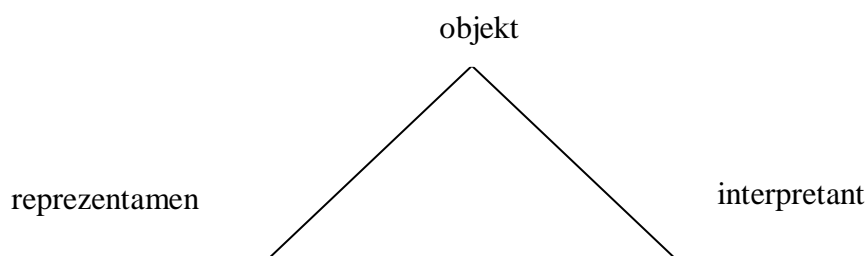
Ljudi se od davnina bave znakovima, sama medicina svoje početke ima u znakovima, sam pogled na pacijenta liječniku može dati mnogo informacija o mogućoj bolesti od osipa, crvenila, sve do povišene temperature. No, što se zapravo može smatrati znakom? Miroslav Beker (1991: 11) znak definira kao nešto što stoji umjesto nečega drugoga. Primjer koji daje da potkrijepi tu definiciju je oblačno nebo, kada osoba vidi oblačno nebo vjerojatno će pomisliti da će padati kiša, dakle u tom primjeru su oblaci znak kiše i oblačnog vremena. Činjenica je da smo cijelo vrijeme okruženi znakovima iz kojih izvodimo zaključke koji su nam korisni za svakodnevni život.

Znak je osnovna jedinica značenja, prema Ferdinandu De Saussureu znak je spoj označitelja (označitelj može biti neki fizički objekt, riječ ili vrsta slike) i označenog (misaoni pojam ili koncept na koji ukazuje označitelj). Za primjer možemo uzeti srce koje je označitelj, a označeno može biti ljubav ili strast.

Slika 1. De Saussureova shema znaka (Cobley i Jansz, 2006: 12)

Dok se kod De Saussurea znak sastoji od dvije komponente, Charles Sanders Peirce smatra da se znak sastoji od reprezentamena što je sam znak, interpretanta što je pravi učinak označavanja i od objekta koji je ono što znak predstavlja (Cobley, Jansz, 2006:20-23).

Slika 2. Peirceov trijadični model znaka (Cobley i Jansz, 2006: 21)

Peirceov model je poprilično složen, tako da će analiza bajki u ovom radu uključivati samo De Saussureov sustav.

Znakovni kodovi su znakovi koji su organizirani u smislene sustave. Kod je skup praksi koje su poznate širem kulturnom okviru ljudi. Razumijevanje kodova, smatra Marcel Danesi, dio je onog što znači biti pripadnik određene kulture. Štoviše, kultura se može definirati kao vrsta makro-koda koji se sastoji od brojnih kodova koje skupine pojedinaca koriste za tumačenje stvarnosti (Danesi, 1994 prema Chandler, 1994). Kodovi nisu statični, već dinamični sustavi koji se s vremenom mogu mijenjati. Jezik je jedan od najsloženijih primjera koda jer ima svoje podkodove koji određuju značenje i jezik se konstantno mijenja i evoluira.

2.1.1 DENOTACIJA I KONOTACIJA

Denotacija je doslovno značenje nekog znaka, obično je deskriptivna i zajednička većem broju ljudi. Konotacija je, s druge strane, osobna i sociokulturna asocijacija na neki znak. Za primjer opet možemo uzeti srce. Denotativno značenje srca je organ u tijelu koji pumpa krv, dok je konotativno značenje srca ljubav, strast ili hrabrost. Važno je znati da konotacije ne proizlaze iz samog znaka već iz načina na koji društvo vrednuje i koristi označitelja i označenog (Fiske i Hartley, 1978 prema Chandler, 1994). Na konotacije također može utjecati i odabir riječi kojom će se izraziti znak.

3. BAJKE I NJIHOVO PORIJEKLO

Prava bajka se obraća ljudskom nesvjesnom djelu uma kroz korištenje simbola i arhetipskih slika (Bettelheim, 2000: 7). Bajke su alat koji djeci pomažu savladati neke od problema odrastanja kao što su razočaranje, razlika između dobra i zla, suparništvo s braćom i sestrama. Bajke također pomažu kod stjecanja osjećaja samosvjesnosti i kod razumijevanja značenja moralne obveze.

Jedna od poruka koju bajke prenose je to da je borba protiv velikih teškoća u životu neizbježna, dapače ona je važan dio ljudskog života. To ne smije obeshrabriti čovjeka već se čovjek treba suočiti s neočekivanim, a često i nepravednim problemima i nevoljama. Bajke daju nadu da ako čovjek ne ustukne pred nevoljama i savlada sve prepreke, na kraju će izaći kao pobjednik iz svake situacije. Bajke se ne boje suočiti djecu s glavnim ljudskim problemima kao što su smrt i starenje roditelja (Battelheim, 2000: 16-17).

Većina bajki nastala je u vrijeme kada je religija bila jedan od glavnih aspekata života, pa je to je razlog zašto se bajke često bave religioznim temama. Priče o tisuću i jednoj noći prožete su simbolima iz islamske religije. Priča o Snjeguljici u svojem opisu idealne ženske ljepote, savršenstva, referira se na Djevicu Mariju jer su se u prošlosti atributi poput puti bijele kao snijeg, usana i obraza crvenih kao krv i crne kose pripisivale Isusovoj majci (Baxandall, 1985 prema Girard, 2013: 105).

Bajke odgovaraju na pitanje kakav je svijet zapravo, ali ne na izravan, nego na sugestivnan način. Iako bajke u sebi sadrže rješenja i odgovore, nikada ih ne izriču direktno. Bajka objašnjava samu sebe, njezino značenje je sadržano u ukupnosti njezinih motiva koji su povezani slijedom pripovijedanja (Franz, 2007: 11-12).

Prije nego što su bile zapisane bajke su se stoljećima, prenosile usmenim putem. Neke od najstarijih bajki potječu iz stare Grčke i Egipta, a mogle su se naći i kod drevnih naroda, Južne i Sjeverne Amerike, Europe, Australije i Azije. Temelj za bajke kakve danas poznajemo je zbirka bajki braće Grimm pod nazivom *Dječje i obiteljske bajke*. Ta zbirka izašla je u 18. stoljeću (Vukajlović, 2012). U toj zbirci su po prvi put objavljene Snjeguljica, Ivica i Marica, Palčić.

Ono što je iznenadilo istraživače bajki je to da su bajke različitih naroda u sebi sadržavale iste teme, što ih je dovelo do zaključka da postoji jedan zajednički izvor bajki. U traženju tog izvora, izvor bajki pokušali su pronaći u indijskim Vedama ili u Babilonu, međutim zemljopisno mjesto nastanka bajki nije bilo moguće pronaći. Učenje Carla Gustava Junga o kolektivnom nesvjesnom donosi drugačiji pristup istraživanju bajki. U bajkama se

nalaze isti simboli kao i u legendama i mitovima drevnih naroda, simboli kao kraljevi, princeze, vještice, divovi i patuljci.

Dok narodna bajka traži svoje korijene u vremenu mitova, umjetnička bajka je nastala u 17. stoljeću u francuskom klasicizmu kada je Charles Perrault prigrlio narodnu književnost i bajku. Godine 1697. objavio je bajku *Usnula ljepotica* i 1697. godine objavljuje *Bajke moje majke guske ili priče i bajke iz starih vremena s poukama* čime je začeo umjetničku ili autorsku bajku. U romantizmu su Perraultov primjer slijedili braća Grimm, Puškin, Jeanne Marie Leprince de Beaumont i Anafasjev. Hans Christian Andersen započeo je put prema modernim bajkama koje je usavršio Oscar Wilde (Pintarić, 2008: 11-13).

3.1. TUMAČENJE NAJČEŠĆIH MOTIVA U BAJKAMA

U svim bajkama postoje likovi i situacije koje pokreću radnju. Nekim događajem narušava se prirodni poredak ili harmonija u životu likova i cilj bajke je povratiti status quo. Taj pokretač mogu biti smrt roditelja, najčešće oca koji svoje dijete ostavlja s maćehom koja je zla i nepravedna. Sama riječ maćeha ima konotativno negativno značenje zbog bajki kao što su Snjeguljica ili Pepeljuga u kojima je nakon smrti oca, vrijedna i lijepa djevojka suočena s mržnjom i ljubomorom žene koja je trebala ostati roditeljska figura u njihovom životu, što je denotativno značenje maćeha. U ulozi pokretača, često se može naći i snažna muška figura kao što je kralj, car ili otac. Marijana Starčević Vukajlović (2012) govori da ti likovi simboliziraju snagu Neba i kao takvi predstavljaju garanciju i odgovorni su za uspostavu nebeskog reda i harmonije na Zemlji.

Iako možda smatramo da je u bajci najvažniji glavni lik i njegov karakter, no to u stvari nije istina. Likovi u bajkama nisu personalizirani, a vrlo često nemaju osobno ime već su im imena opisna kao na primjer Crvenkapica, Snjeguljica, Pepeljuga, Palčić i Mala sirena koja u originalnoj Andersenovoj bajci nema osobno ime. Karakterizaciju likova čine njihovi odnosi i kontekst priče. Snjeguljicu ne doživljavamo kao djevojčicu koja je izgubila roditelje i zbog maćehine ljubomore je prisiljena bježati da spasi vlastiti život, Crvenkapicu ne doživljavamo kao malo dijete koje se izgubilo u šumi gdje vrebaju krvoločne životinje. Glavne junake gledamo kao izvršitelje zadatka koji će povratiti *status quo*. Pred njima je zadatak koji trebaju izvršiti, a koji često zahtjeva napuštanje dotadašnjeg života i suočavanje s nepoznatim. Često glavni lik nije junak koji ima sve potrebne kvalitete da obavi zadatak kao što je to slučaj u mitovima, glavni lik je često najslabija ili najmanja osoba, malo bespomoćno dijete, preplašena pokćerka... Unatoč svojim slabostima, glavni junak (ili junakinja) uspijeva

razriješiti konflikt i obaviti zadatak. Marijana Starčević Vukajlović (2012) ističe da motiv koji pokreće junaka nije osobna korist ili sebičnost već poštenje, poslušnost ili osjećaj dužnosti ili jednostavno čista dobrota glavnog junaka.

Junak ne može izvršiti svoj zadatak dok ne pokaže plemenitost, hrabrost i skromnost, a tek kada iskaže te vrline, junak će dobiti neočekivanu pomoć u obliku čarobnih predmeta, savjeta i uputa bez kojih bi bilo nemoguće izvršiti zadatak. Iako je najlakše bajke tumačiti na način da je lijepo jednako dobro, a ružno je zlo, to nije u potpunosti istina. U bajci Ivica i Marica, kuća od kolača je privlačna izgladnjeloj djeci, jabuka ponuđena Snjeguljici je lijepa i crvena, a put koji Crvenkapicu skrene s pravog puta je pun lijepog cvijeća. To možemo povezati s religijom koja govori da je zlo privlačno i da je Đavao zavodljiv te da iskušenja treba prepoznati i izbjeći. Ponekad se može učiniti da životna iskušenja nadilaze naše snage i preteško je othrvati se izazovima. No, bajke nas uče da jedino prihvaćanjem izazova i suočavanjem s problemima možemo postići uspjeh (Starčević Vukajlović, 2012).

Jedna od zamjerki bajkama, pogotovo u novije vrijeme je neravnopravnost u prikazu muških i ženskih likova. Dok se uz ženske likove vežu konotacije kao ljepota, ružnoća, bespomoćnost, pasivnost uz muške likove vežu se pojmovi kao hrabrost, neustrašivost i snaga. No to je gledanje bajki iz suvremenog aspekta muško-ženskih odnosa. U tradiciji, muški i ženski likovi simboliziraju pasivni i aktivni princip koji se sjedinjuje u harmoniji svetog braka, možemo ih promatrati kao Yin i Yang koji se tumači kao zemaljski i nebeski aspekt, negativno i pozitivno, muško i žensko. To je izraz univerzalne dvojnosti i komplementarnosti jer Yin i Yang postoje samo u odnosu jedno prema drugom, neodvojivi su (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 733).

Kroz odnos ženskih i muških likova, bajke govore o putu oslobođenja ljudske duše i sjedinjenju s duhovnom prirodom. Ženski lik je simbol za ljudsku psihi, za dušu koja je sama i bespomoćna, bez vodstva svjetlosti i snage Duha koji označava muški lik. Kroz ljepotu ženskog lika ističu se vrline i snage duše, a kroz ružnoću se oslikavaju mane i slabosti (Starčević Vukajlović, 2012). Dakako, položaj ženskog lika u bajci razlikuje se ovisno o tome je li ženski lik glavni junak ili je motiv djelovanja glavnog junaka. U većini slučajeva, brak je konačna nagrada i označava oslobođenje psihe od vezanosti za ono prolazno i ostvaruje konačni smisao postojanje-sjedinjenje s duhovnom prirodom.

Prema tekstu *Skriveno značenje bajki*, autorice Marijane Starčević Vukajlović (2012) :

„Bajka o Snjeguljici sadrži sve ove elemente. Glavni simbolički elementi su Snjeguljica, kraljica i patuljci koji predstavljaju tri aspekta ljudske psihe. Kraljica je zla, želi ubiti Snjeguljicu i zavladata te simbolizira nagoni, prolazni, zemaljski dio psihe. Patuljci pomažu Snjeguljici, štite je i upozoravaju na opasnost. Oni su viši dio

psihe, glas savjesti i snaga vrline, veza duše i Duha i Arijadnina nit koja usmjerava na pravi put. Snjeguljica je ona koja odlučuje što će činiti i predstavlja slobodnu volju i mogućnost izbora. Ona je prekrasna, čista i neiskvarena, ali bez pomoći patuljaka, veze s duhovnom prirodom, prepuštena je sama sebi i griješi. Kad se prepušta slatkim uvjerenjima kraljice, jede otrovnu jabuku i umire za patuljke, a veza se kida. Potrebna je snaga Duha, princ koji će poljupcem probuditi zamrlu psihi i prihvatiti je u sveti brak. “

Osim glavnog junaka, u svakoj bajci postoje i zli likovi koji su protivnici glavnog junaka, najčešće su to vještice, maćeha, zle (polu)sestre, divovi, divlje zvijeri. Ti protivnici najčešće žele zarobiti ili ubiti junaka. Dakako, u pomoć junaku često dolaze dobri likovi u obliku vila, patuljaka i šumskih životinja. Kao što je ranije navedeno, i ovi likovi predstavljaju ljudske osobine, dobri likovi naravno predstavljaju vrline, a negativni mane i slabosti. U bajkama pomoć dobrih likova često treba zaslužiti, iako ih se naizgled slučajno susreće. Slučajni susret može biti s prosjakom koji moli za hranu, staricom ili začaranom šumskom životinjom koja od junaka traži pomoć ili uslugu, na taj način iskušavajući njegovu vrlinu. Ako junak djeluje plemenito i nesebično, uvijek je nagrađen nekim savjetom ili magičnom pomoću (Starčević Vukajlović, 2012).

Čest motiv u bajkama je šuma koja je često mračna, opasna i neprohodna. U Rječniku simbola, mračna i duboko ukorijenjena šuma simbolizira područje onog što je nesvjesno, strah od šume pobuđuje strah od otkrivanja nesvjesnog i nepoznatog (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 687-688). Prema Starčević Vukajlović (2012), šuma predstavlja labirint psihe koji je opasan i neprohodan kada se izgubimo u vlastitim slabostima, ali je u isto vrijeme jedino mjesto gdje možemo doći do jasnoće i istine. U šumi, glavni lik najčešće sreće opasnost ili pomagača koji će mu pomoći doći do krajnjeg cilja.

I posljednje, vjerojatno najvažniji motiv koji se ponavlja u bajkama je sretan završetak, jer svaka prava bajka završava sretno, pa čak i ako se na prvi pogled tako ne čini. Tipičan završetak bajke je „Živjeli su sretno do kraja života“, princ i princeza su se vjenčali, zla maćeha je kažnjena okrutnom smrću, neki bi možda i rekli- dobila je što je zaslužila. Sretan završetak je posljedica ispravnog i nesebičnog postupanja junaka, a čak i greške koje je junak počinio mogle su biti ispravljene i junak se vraća na pravi put. Ako rezultat ne dolazi odmah i nije odmah vidljiv, to ne znači da na kraju ispravno postupanje i vrline neće donijeti istinsko zadovoljstvo i sreću (Starčević Vukajlović, 2012).

4. SEMIOTIČKA ANALIZA BAJKE

4.1. SNJEGULJICA

Snjeguljica je jedna od najpoznatijih bajki braće Grimm, i jedna od bajki koja je mnogo puta reproducirana. Snjeguljica u obradi braće Grimm poprilično je mračnija od drugih verzija ove bajke. Glavni pokretač ove bajke su ljepota i ljubomora. Priča započinje tako da Snjeguljičina majka želi idealno lijepo dijete „bijelo kao snijeg, rumeno kao krv i kose crne kao ebanovina“. Prvi znakovi u ovoj priči su tri boje: bijela, crvena i crna. Denotativno značenje ovih boja je opis izgleda djevojke: bijela koža, zdravog rumenog sjaja i tamna kosa, no konotativno značenje bijele boje je čistoća, milost, nevinost, naivnost, mladost. Naravno, bijela boja u nekim kulturama označava smrt. Doduše, u ovom slučaju to nije primjenjivo (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 40-42). Crvena boja uz sebe ima značenje života i ženstvenosti, pogotovo rumenilo u obrazima koje je povezano sa ženstvenošću. Crvena boja označava život kada je skrivena ispod kože, a kada je vidljiva, prolivena, označava smrt (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 79-81). Posljednja boja je crna boja koja ima negativnu konotaciju, obično označava smrt i zlo, premda u ovom kontekstu označava eleganciju i prestiž, crna boja stvara savršenu suprotnost svjetlim bojama, a odlično se slaže sa crvenom, što nam daje do znanja koliko je Snjeguljičina ljepota skladna (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 76-79).

Sljedeći motiv je motiv Zrcala, prema Dubravki i Stjepku Težak (1997) ogledalo je u bajci i u životu sredstvo za provjeravanje vlastite ljepote. U bajci Snjeguljica (Grimm, 2013: 85) kraljica, Snjeguljičina mačeha izgovara riječi:

„Ogledalce, ogledalce, tko najljepši je u zemlji ovoj?“

A ono odgovori kao i prije:

Vaše Veličanstvo najljepše je tu kod nas, ali Snjeguljica preko sedam brežuljaka, kod sedam patuljaka, tisuću je puta ljepša od vas.“

Prema „Rječniku simbola“, zrcalo odražava istinu, iskrenost i tajne srca i svijesti, a u Kini zrcalo je znak Kraljice.

Još jedan važan motiv je motiv lovca koji iz neprijatelja postaje neka vrsta zaštitnika. Lik lovca daje naslutiti da kraljica nije svemoćna i on je prvi muškarac koji joj odoljeva (Girard, 2013: 106), lovac može biti protumačen i kao krvnik, tragač koji je svojoj žrtvi odlučio pokazati milost (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 357). Lovac je Kraljici trebao donijeti

Snjeguljičina pluća i jetru koji denotativno označavaju organe. Konotativno se jetra obično povezuje sa srdžbom, žuči koja se pak povezuje s ogorčenošću i zlim namjerama koje Kraljica gaji prema Snjeguljici.

Maćeha, točnije zla maćeha motiv je koji se često pojavljuje u bajkama jer je to motiv koji je suprotan majci i majčinskoj ljubavi. Simbol maćehe u bajkama je bitan da dijete shvati koliko je majka važna i koliko je važno da ju tretira s ljubavlju i poštovanjem. Girard (2013) smatra da je kod Snjeguljičine maćehe želja za degradiranjem bitnija od želje da Snjeguljica umre, ali za nju je to jedini način da ona bude ljepša od Snjeguljice (2013: 106-107).

Posljednji simbol iz bajke braće Grimm koji ćemo kratko analizirati je broj sedam, broj patuljaka koji su k sebi primili Snjeguljicu. Broj sedam simbolizira potpuni ciklus, označuje sveukupnost planetarnih i anđeoskih poredaka, u Bibliji je Bog stvarao Zemlju šest dana, a sedmi dan se odmarao. Savršenstvo broja sedam pojavljuje se i u Islamu, u ismailizmu: kocka ima sedam strana (šest strana plus cjelina), ukratko broj sedam označava cjelinu i savršenstvo (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 585-586).

4.2. MALA SIRENA

Prema Ani Pintarić (2009), Andersenova Mala sirena govori o zemaljskoj ljubavi prema kraljeviću i nebeskoj ljubavi prema Bogu. Kao i u bajci Snjeguljica i Maloj sireni, glavna junakinja je izgubila majku. Ipak, u ovoj priči nema zle maćehe, Kralj mora se nije ponovno ženio već je upravljanje dvorcem posvetio svojoj majci koja je bila pametna i ponosna žena (Pintarić, 2009:8).

Mala sirena se zbog mogućnosti za ljubav odriče svog glasa, točnije mijenja svoj glas za par nogu. Gubitkom glasa, mala sirena izgubila je dio sebe kojim se mogla izražavati, a samim gubitkom glasa izgubila mogućnost da kraljeviću kaže da ga je ona spasila od smrti, gubitak je još veći jer je za sirene glas njihovo „oružje“ kojim zovu mornare i pjevaju im, taj simbol pjesme sirena poznat je još od Odiseje. Mala sirena se glasa odrekla za ljubav, što bi možda i vrijedilo da joj je ljubav bila uzvraćena jer je ljubav temeljniji nagon svakog bića (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 370).

Mala sirena prikazana je kao nevin i čist lik, što se može pokrijepiti simbolima kojima ju je okitila njezina baka: vijencem od bijelih ljiljana koji simboliziraju čistoću, nedužnost i djevičanstvo, također ljiljan može biti i znak intenzivne ljubavi koju je mala sirena osjećala prema kraljeviću, te je na kraju radije izabrala vlastitu patnju i smrt nego da naudi voljenom

kraljeviću, iako joj ljubav nije bila uzvraćena. (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 369). Drugi simbol koji je kraljica dala Maloj sireni su biseri, biseri su jedan od simbola čije je značenjepoprilično univerzalno. Biser je simbol koji se veže uz ženu i vodu. Biser je rijedak, dragocjen i čist, nema nedostataka, ne može ga nagrditi ni to što je bio u blatnoj vodi i gruboj školjci, evanđelist Matej ga poistovjećuje s kraljevstvom nebeskim (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 47-48).

Kod svog prvog puta na površinu, Mala sirena svjedoči oluji. Jedno od tumačenja simbola oluje je romantika, težnja čovjeka za nečim uzbudljivim i novim; baš kao što je Mala sirena sanjala da istraži površinu, nešto što joj je bilo uzbudljivo i novo (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 453). More je simbol dinamike života, sve nastaje iz mora i vraća se u more, što je zanimljiva paralela s činjenicom da je Mala sirena postala morska pjena (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 415).

Vještica je pak potpuna suprotnost sirenama koje su lijepe i oličenje ženstvenosti, simbol vještice je antiteza idealizirane slike žene, ona je iskvarena za Grillota de Givrya, vještice su svećenice demonske crkve (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 750-751). Morska vještica živi u kući od kostiju. Kostur je personifikacija smrti i zlog duha, može upozoravati na skori događaj koji će izmjeniti život (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 286).

Važno je napomenuti da iako Mala sirena nije osvojila princa, njezina priča ima sretan kraj, na kraju je dobila smisao i ponovno je dobila svoj glas (Andersen, n.d.: 14-29).

4.3. KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

Tema bajke Ivane Brlić-Mažuranić je Potjeh koji traži istinu, koja je cijelo vrijeme bila pred njim. Ova bajka kao i Mala sirena završava smrću glavnog junaka koji je ipak moralni pobjednik i sreću nalazi u zagrobnom životu. Bajka započinje kontrastom starosti i mladosti između starca Vjesta i njegovih trojice (broj tri je simbol savršenstva, on simbolizira i sveto Trojstvo) unuka. Starost je znak mudrosti i vrlina, dok je mladost povezana s neiskustvom, brzopletošću i naivnošću (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 636).

Božić Svarožić kojeg unuci susreću u šumi je personifikacija sunca (Težak i Težak, 1997:134), a Bjesomar i bjesovi mogli bi se promatrati kao gospodar tame i njegove sluge; dakle Đavao i njegovi demoni koji su simbol zla i prijetvornosti. Simbolizam sunca je u mnogim narodima očitovanje božanstva i besmrtnosti. Sunce je izvor topline i života, u astrologiji se sunce tumači kao autoritet muškog spola (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 655-658). Tako da i Zlatne dveri u koje na kraju ulaze Potjeh i Vjest mogu biti protumačene kao vrata Raja jer je zlato najdragocjenija među kovinama i predstavlja savršenstvo. Zlato je

simbol spoznaje. Dvor je simbol zaštite, transcendencije i uzvišenostibudući da se dvorci obično grade na uzvisini ili na čistini usred šume (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 141,792).

Bjesomar je mrzio Vjesta jer je bio poštena osoba koju nikada nije uspio iskvariti.

Već odavna bijaše Bjesomar zamrzio starca Vjesta. Zamrzio ga, kako pogana čeljad mrzi pravedna čovjeka, a mrzi ga ponajviše poradi toga, što starac bijaše na krčevini zaveo sveti oganj, da se nikad ne ugasi. A Bjesomaru se ljuto kašljalo od svetoga dima (Brić-Mažuranić, n.d.).

Sveti oganj simbol je zajedničkog života, doma, ognjište je nekada bilo središte života. Svjetlost koju daje ognjište predstavlja materijalizaciju božanskog duha (Chevalier, Gheerbrant, 1983: 449).

5. ZAKLJUČAK

Bajke su ključni dio djetinjstva, djecu uče kako se nositi s problemima i razlikovati dobro od zla. Djeca kojoj roditelji čitaju bajke u životu, češće zavole čitanje koje ima brojne dobrobiti za razvoj osobe; od podizanja samopouzdanja i lakšeg poistovjećivanja s ljudima pa sve do prevencije demencije.

Dječji um ne može shvatiti ono što je iza bajke, koja su skrivena značenja, znakovi i simboli. Za dekodiranje tih na prvu skrivenih kodova, korisno je poznavanje semiotike, koja tek zadnjih nekoliko desetljeća dobiva zasluženu pažnju i priznanje. Svijet je prepun znakova i obilježja još od pamtivijeka. Mogućnost dekodiranja bajki je stvarno fascinantna jer čitatelj može vidjeti koliko truda i promišljanja je uloženo u pisanje bajki koje je često okarakterizirano kao zabava za djecu.

U ovom radu analizirali smo tri bajke, od kojih se dvije mogu uvrstiti među najpoznatije svjetske bajke, a bajke Ivane Brlić Mažuranić smatraju se najboljim bajkama u Hrvatskoj.

U bajci Snjeguljica najvažniji pokretači radnje su ženska ljepota i ljubomora. Ta dva pokretača prikazana su kroz motiv boja, brojeva i predmeta. Svi simboli u svom konotativnom značenju imaju smisla u kontekstu bajke tako da se može zaključiti da su ti simboli pomno birani, a ne nasumice ubačeni u priču, te njihovo poznavanje i analiziranje pomaže dubljem razumijevanju bajke.

Mala sirena ima pokretače koji su različiti od pokretača u Snjeguljici iako su mnogi simboli slični. U obje bajke glavna junakinja gubi majku, no u Maloj sireni nema ljubomore koja je pokretač priče, već je pokretač ljubav: ljubav prema Bogu i ljubav prema kraljeviću. Ljubav upućena kraljeviću nije uzvraćena, no ljubav prema Bogu je na kraju nagrađena. Glavni simboli u bajci Mala sirena kao što su bijeli ljiljani i biseri označavaju čistoću i nevinost Male sirene, a to je na kraju potkrijepljeno njezinom pretvorbom u morsku pjenu.

U bajci Kako je Potjeh tražio istinu glavni pokretač je također ljubav, ljubav prema obitelji i Bogu koji je utjelovljen u liku Božića Svarožića, ali postoji i element ljubomore Bjesomara na starca Vjesta. Simboli koji se pojavljuju su boje i brojevi koje pretežno označavaju Boga, Presveto Trojstvo i Raj.

Ove tri bajke prevedene su na mnogo jezika i mnogo su puta reproducirane da se približe raznim publikama, no osnovni simboli ostaju uglavnom nepromijenjeni.

6. BIBLIOGRAFIJA

1. Andersen, H. C. (n.d.). *Bajke*. eLektire.skole.hr.
2. Beker, M. (1991). *Semiotika književnosti*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagebu. str. 9-85.
3. Bettelheim, B. (2000). *Smisao i značenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić. str. 7-71.
4. Brlić-Mažuranić, I. (n.d.). *Kako je Potjeh tražio istinu*. Dohvaćeno iz Bajke.hr: <https://www.bajke.hr/kako-je-potjeh-trazio-istinu/> (posjećeno 28. 6.2021.)
5. Chandler, D. (1994). *Semiotics for begginers*. Dohvaćeno iz <http://visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/sem02.html> (posjećeno 28.6. 2021.)
6. Chevalier, J. i Gheerbrant, A. (1983). *Riječnik simbola: mitovi, sni, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
7. Cobley, P., Jansz, L. (2006). *Semiotika za početnike*. Zagreb: Zrinski d.d.
8. Dugandžić, V. (1989). Semiotika i teorija informacija. *Zbornik radova Fakulteta organizacije i informatike, br. 13*, str. 12-50.
9. Griard, M. (2013). *Bajke braće Grimm: psihoanalitičko čitanje*. Zagreb: TIM press. str. 105-117.
10. Grimm, B. (2013.). *Najlijepše bajke*. Zagreb: Znanje
11. *Semiologija*.(2012). Dohvaćeno iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=55344> (posjećeno 28.6.2021.)
12. *Semiotika*.(2012). Dohvaćeno iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=55345> (posjećeno 28.6.2021.)
13. Starčević Vukajlović, M. (2012). *Nova Akropola- kulturna udzga*. Dohvaćeno iz Skriveno značenje bajki: <https://nova-akropola.com/filozofija-i-psihologija/psihologija/skriveno-znacenje-bajki/>
14. Pintarić, A. (2009). *Biblija i knjževnost- interpretacije*. Osijek: Grafika Osijek.

15. Pintarić, A. (2008). *Umjetničke bajke: teorija, pregled, interpretacije*. Osijek: Filozofski fakultet : Matica hrvatska, Ogranak
16. TED Talks. (2015). *Genevieve von Petzinger: why are these 32 symbols found in ancient caves all over europe?* TED talk, [ted.com/talks/genevieve_von_petzinger_why_are_these_32_symbols_found_in_ancient_caves_all_over_europe?language=hr](https://www.ted.com/talks/genevieve_von_petzinger_why_are_these_32_symbols_found_in_ancient_caves_all_over_europe?language=hr) (stranica posjećena: 28.6.2021.)
17. Težak, D. i Težak, S. (1997). *Interpretacija bajke*. Zagreb: DiVič
18. *TV kalendar* (2021.) Hrvatska radiotelevizija, urednik: L. Rizmaul, 19. veljače 2021.
19. Eco, U. (2004). *Ime ruže*. Zagreb: Globus media
20. Franz, M-L von. (2007). *Interpretacija bajki*. Zagreb: Scarabeus naklada